

УДК 378:780.616.432(045)

4. Теорія і методика професійної освіти

ПОЛІХУДОЖНІЙ ПІДХІД ДО ІНСТРУМЕНТАЛЬНО- ВИКОНАВСЬКОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Цуранова Оксана Олексіївна

кандидат мистецтвознавства, доцент,
завідувач кафедри фортепіано

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

oksanatsuranova@ukr.net

ID ORCID 0000-0002-1516-1582

Аржанухіна Світлана Василівна

старший викладач кафедри фортепіано

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

elenapercova93@gmail.com

ID Orcid 0000-0002-9478-0049

У статті розглядається реалізація поліхудожнього підходу в навчальному процесі інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, представлена альтернативна інтегровано-предметна модель викладання курсу фортепіано на підставі загальних дидактичних принципів та спеціальних методичних прийомів опанування музичними творами. Пропонована модель розроблена на підставі концепції взаємодії мистецтв яку реалізують чинні програми середньої ланки освіти.

Метою статті є обґрунтування ефективності інтегративно-предметної моделі викладання курсу фортепіано у закладах вищої освіти на підставі поліхудожнього підходу до освітнього процесу за принципами мистецької педагогіки.

Зазначено, що поліхудожнє виховання в сучасній школі висуває принципово нові вимоги до учителя музичного мистецтва. Його фахова підготовка має ґрунтуватися на інтегративних технологіях, які сприятимуть набуттю спеціальних знань, пов'язаних з уміннями встановлювати об'єктивно існуючі зв'язки між музичним твором та творами інших видів мистецтва, уміннями синтезувати поняття, знаходити спільне та протилежне, здійснювати цілісний, інтегрований, ціннісно-змістовний аналіз музичного твору. Всі ці поліхудожні вміння, мистецькі знання відносяться до сутнісної характеристики поліхудожньої компетентності, формування якої стає необхідною умовою для фахівців мистецького профілю.

Концепція інтегровано-предметної моделі викладання фортепіано базується на комплексному поліхудожньому підході до вивчення музичних творів, який ґрунтується на певних дидактичних принципах і особливих методичних прийомах, кожен з яких неможливо виокремлювати; вони всі взаємодоповнюються, взаємопроникають, синтезуються, акумулюються в освітньому процесі. Розглядаються такі дидактичні принципи й методичні прийоми як: принцип системно-комплексного підходу, що зорієнтований на поєднання аудиторної, самостійної, позааудиторної та професійно-практичної підготовки студентів; принцип змістовності та різноманітності, який дозволяє викладачеві планувати технічний та

художньо-музичний розвиток студента з урахуванням його індивідуально-психологічних особливостей та інтелектуальних здібностей; індивідуального підходу до студента, що передбачає застосування варіативності навчальної програми студента залежно від його виконавських можливостей та перспективи росту; внутрішньо-предметної, міждисциплінарної інтеграції та мистецького синтезу, що формує поліхудожні вміння, розвиває в них поліхудожню свідомість та мислення, пізнавальні інтереси щодо взаємодії з мистецтвом.

Зроблено висновок, що підвищення рівня інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва на засадах поліхудожнього підходу озброює їх цілим комплексом знань, умінь і навичок, що в процесі різних видів освітньої діяльності трансформуються у характеристики більш глибокого категоріального рівня, а саме: відбувається формування широкого спектра професійних компетенцій, у тому числі поліхудожньої. Вироблені майбутніми фахівцями в процесі освітньої діяльності професійні компетенції можуть у подальшому транспонуватися у їхню майбутню професійно-педагогічну діяльність.

Ключові слова: мистецька освіта, фортепіанне виконавство, музичний твір, поліхудожні компетенції, дидактичні принципи, методичні прийоми.

POLY-ART APPROACH TO INSTRUMENTAL-PERFORMING TRAINING OF FUTURE TEACHERS OF MUSIC ART

Tsuranova Oksana

PhD in Musical Art

Docent

Head of the cathedra of Piano

Public Institution «Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy»

Kharkiv Regional Council

oksanatsuranova@ukr.net

ID ORCID 0000-0002-1516-1582

Arzhanukhina Svetlana

Senior teacher of the cathedra of Piano

Public Institution «Kharkiv Humanitarian Pedagogical Academy»

Kharkiv Regional Council

elenapercova93@gmail.com

ID Orcid 0000-0002-9478-0049

The article considers the implementation of a polyartistic approach in the educational process of instrumental and performance training of future music teachers, presents an alternative integrated-subject model of teaching a piano course based on general didactic principles and special methods of mastering musical works. The proposed model is developed from the perspective of the concept of interaction of arts which is realized by the current programs of secondary education.

The purpose of the article is to justify the effectiveness of the integrative-subject model of teaching a piano course based on a polyartistic approach to the educational process using the principles of art pedagogy within the higher education system.

It is noted that polyart education in a modern school puts forward fundamentally new requirements for a music teacher. His professional training should be based on integrative technologies that will promote the acquisition of special knowledge related to the ability to establish objectively existing links between a work of music and works of other arts, the ability to synthesize concepts, find common ground and implement a holistic, integrated, value-content analysis of a musical work. All these polyartistic skills, artistic knowledge belong to the essential characteristics

of polyartistic competence, the formation of which becomes a necessary condition for artistic professionals.

The concept of an integrated-subject model of piano teaching is based on a comprehensive polyartistic approach to the study of musical works, which is hinged on certain didactic principles and special methodological techniques, each of which cannot be distinguished; they all complement, interpenetrate, synthesize, accumulate in the educational process. The following didactic principles are considered: the principle of system-complex approach, which is focused on the combination of classroom, independent, extracurricular and professional-practical training of students; the principle of content and diversity, which allows the teacher to plan the technical, artistic and musical development of the student, taking into account his individual psychological characteristics and intellectual capacities; individual approach to the student, which involves the use of variability of the student's curriculum depending on his performance capabilities and growth prospects; intra-subject, interdisciplinary integration and artistic synthesis, which forms polyartistic skills, develops in them polyartistic consciousness and thinking, cognitive interests in interaction with art.

It is concluded that increasing the level of instrumental and performing training of future music teachers using the polyartistic approach equips them with a range of knowledge, skills and abilities that in the process of various educational activities are transformed into characteristics of a deeper categorical level, professional competencies, including polyartistic. The professional competencies developed by future specialists in the process of educational activity can be further transposed into their future professional and pedagogical activity.

Key words: art education, piano performance, musical work, polyartistic competences, didactic principles, methodical receptions.

Вступ. Перетворення, які відбуваються в системі освіти нашої держави потребують нового погляду на професійну підготовку майбутніх учителів музичного мистецтва. Сьогодні в Україні актуальною є проблема підготовки компетентнісних у галузі своєї професійної діяльності фахівців. У нових галузевих стандартах мистецької освіти підсумкові вимоги до випускника ЗВО представлені переліком компетентностей (від лат. *competere* – добиватися, відповідати, підходити), ступінь сформованості яких визначає здатність майбутнього фахівця до виконання різних видів професійної діяльності.

До системи координат найбільш професійно значущих компетентнісних якостей учителя музичного мистецтва відноситься поліхудожня компетентність, яка за широтою змісту, інтегративною характеристикою грає важливу роль у формуванні готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до реалізації завдань сучасної освітньої галузі «Мистецтво». Нова парадигма шкільної мистецької освіти базується на ідеї інтегративної взаємодії різних видів мистецтв, де є внутрішні зв'язки слова, звуку, кольору, рухів тощо.

Інтеграція мистецьких знань сприяє формуванню у свідомості учнів поліхудожнього, полікультурного образу світу.

1. Теоретичне обґрунтування проблеми. Проблеми поліхудожнього виховання достатньо широко розглядаються вітчизняною музично-педагогічною спільнотою. У наукових працях В. Бутенко, О. Лобової, Л. Масол, О. Отич, Г. Падалки, О. Ростовського, О. Рудницької, О. Щолокової, Б. Юсового та ін. йдеться активний пошук шляхів поліхудожнього розвитку учнівської молоді. На допомогу вчителям мистецьких дисциплін окремими авторами і й авторськими колективами (О. Лобовою; О. Калініченко, Л. Аристовою; О. Калініченко, В. Сергієнко; О. Гайдамакою та ін.) створені підручники з інтегрованого курсу «Мистецтво», у яких реалізуються ідеї Нової української школи у галузі мистецької освіти.

Між тим, аналізуючи освітній процес підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва у напряму набуття ними фахових компетентностей, а також, спираючись на багаторічний педагогічний досвід авторів дослідження, маємо констатувати, що у викладанні виконавських дисциплін (у нашому випадку – фортепіано), існують певні суперечності, які пов'язані з достатньо розповсюдженими у освітянській практиці традиційно-консервативними методами викладання дисциплін інструментально-виконавського напряму, а саме: між орієнтацією сучасної мистецької освіти на комплексний, інтегрований характер викладання предметів художньо-естетичного циклу у ЗЗСО і монохудожнім підходом до викладання курсу фортепіано; між упровадженням достатньо розробленої методики формування виконавської майстерності та нехтуванням проблем поліхудожнього розвитку на індивідуальних заняттях з фортепіано. До проблем також можна віднести механічне застосування комплексу мистецтв як наочно-ілюстративних методів, недостатню розробленість методики реалізації міжпредметних зв'язків.

Слід зазначити, що питанням розвитку виконавської майстерності майбутніх учителів музичного мистецтва присвячено чимало наукових, науково-методичних праць. Сказане підтверджується проблематикою, що

репрезентована у наукових дослідженнях Л. Арчажнікової, В. Крицького, Г. Падалки, О. Рудницької (інтерпретація музики у процесі виконавства), Г. Ципіна (інтелектуальний компонент виконавства, музичне мислення), Є. Просолова, Ши Дюн-бо (культурологічні й художні основи виконавства), Н. Гуральник (розвиток української фортепіанної школи), Є. Бурської, Н. Мозгальнової, Є. Полотайко (розвиток музичного, художньо-образного мислення), Н. Згурської (формування виконавської культури), І. Мостової (формування педагогічно-виконавської майстерності майбутніх учителів музики). Але, виходячи з аналізу тематики наукової та науково-методичної літератури, маємо стверджувати, що на відміну від шкільної ланки освіти, де дуже активно досліджуються питання поліхудожнього виховання, поліхудожнього підходу до музичної освіти школярів, проблема поліхудожнього розвитку майбутніх фахівців з музичного мистецтва у процесі інструментально-виконавської підготовки ще не розроблена системно.

Метою статті є обґрунтування ефективності інтегративно-предметної моделі викладання курсу фортепіано у ЗВО на підставі поліхудожнього підходу до освітнього процесу за принципами мистецької педагогіки.

2. Методологія та методи. Для вивчення цієї проблеми були застосовані такі теоретичні методи дослідження: аналіз наукової літератури, синтез, порівняння, узагальнення і систематизація одержаних знань з метою обґрунтування доцільності залучення інтегративно-предметної моделі викладання дисциплін інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва у освітній процес ЗВО. Була використана методика лонгітюдного дослідження, спрямована на узагальнення певного освітнього інструментарію, запропонованому в дослідженні.

3. Результати та дискусії. Особливість навчання фахівця в класі музичного інструмента (фортепіано) містить у собі з одного боку дуалістичність навчального процесу (формування виконавської компетентності й виховання всебічно освіченого вчителя музичного мистецтва), з іншого – у його когерентності (взаємозв'язку). Тому перед викладачами

інструментально-виконавських дисциплін у ЗВО постають завдання такої побудови освітнього процесу, у якому зміст, форми й методи навчання сприятимуть не тільки розвитку виконавської майстерності, а й вихованню в них творчої ініціативи, креативності, самостійності, розвитку в них загального музичного, мистецького світогляду, поліхудожнього мислення, поліхудожньої свідомості, набуття ними поліхудожніх знань та умінь.

Викладачі кафедри фортепіано КЗ «Харківської гуманітарно-педагогічної академії» ХОР, приділяючи увагу високому рівню виконавської підготовки здобувачів освіти, переломлюють зміст й методику викладання дисциплін крізь призму шкільної мистецької педагогіки й упроваджують інтегративно-предметну модель навчання, в основі якої – синтез мистецтв, міждисциплінарних зв'язків та різноманітних видів художньо-творчої діяльності.

Інтегративно-предметна модель викладання базується на таких методологічних положеннях: теорії розвивального навчання для студентів мистецьких спеціальностей Г. Ципіна; концепції комплексного впливу мистецтва на особистість Г. Шевченко; наукових дослідженнях з питань інтеграції у межах мистецької освіти Л. Масол, О. Ростовського, О. Рудницької та ін.

У музично-педагогічному виконавстві усвідомлення сутності твору, особливостей його художньо-виражальних засобів має вирішальне значення. У площині поліхудожнього підходу до його осягнення, твір повинен розглядатися з декількох сторін, а саме: як історичне явище, художня цінність, суб'єкт художнього впливу, об'єкт художнього сприймання, об'єкт музичного виконавства, музичного змісту тощо. Відомо, що будь-який навчальний матеріал може бути наданий викладачем та сприйнятий студентом у різних контекстах. Нажаль, іноді, викладачі не реалізують у повній мірі потенційні поліхудожні можливості індивідуальних занять. Так званий «інформаційно-знаннєвий» підхід, у якому викладач – транслятор знань, а студент – їх «споживач» в умовах сучасної мистецької освіти виявляється застарілим.

Домінування «технологічних» питань на занятті не сприяє формуванню у студентів емоційно-вольової й пізнавальної сторін особистості. Як зазначає Г. Нейгауз, «досягти успіхів у роботі над художнім образом можливо лише безперервно розвиваючи учня музично, інтелектуально, артистично» (Нейгауз, 1967: 33). Поліхудожній підхід до викладання фортепіано означає, що вся діяльність викладача повинна спрямовуватися на формування у студентів таких компонентів поліхудожньої компетентності, як інтегративні знання, поліхудожні уміння, комплексні почуття, емоційний інтелект.

З метою обґрунтування ефективності впровадження інтегративно-предметної моделі у навчальний процес дисципліни інструментально-виконавського напрямку («Спеціальний музичний інструмент. Фортепіано») на підставі поліхудожнього підходу викладачами кафедри фортепіано було проведено лонгitudне дослідження, у процесі якого було проаналізовано декілька навчальних індивідуальних, екзаменаційних програм, а також програм державних іспитів з фортепіано, проведено співбесіди з викладачами та студентами різних курсів з питань організації навчального процесу та репертуарної політики у класі фортепіано.

У результаті проведеного дослідження маємо констатувати такі типові недоліки, як: жанрово-стильова обмеженість репертуару; розучування мінімальної кількості творів виконавського й професійно-педагогічного репертуару; нехтування такими формами роботи, як ескізне вивчення творів та читання нот із листа. До негативних сторін варто віднести також зміст репертуару студента, в якому переважають твори якогось одного стилістичного напрямку: класика, романтика, сучасна музика. Іноді викладач, експлуатуючи віртуозні можливості студента, обмежує його репертуарний багаж не включаючи твори кантиленного плану або навпаки. У деяких індивідуальних репертуарних програмах недостатньо представлені твори класиків української музики і сучасних вітчизняних композиторів, тобто маємо недоліки, які суттєво впливають на якість як виконавського, так і загально-музичного розвитку.

Таким чином, можемо стверджувати, що реалізація виховного поліхудожнього потенціалу, який закладений у зміст навчальної програми з дисциплін інструментально-виконавського напрямку, цілком залежить від уміло організованої роботи викладача зі студентом. Йдеться, насамперед, про можливість реального впливу музичного мистецтва (творів фортепіанної музики) на формування особистості студента, як майбутнього вчителя музичного мистецтва, на розвиток його музичного інтелекту та професійної культури. За О. Ростовським: «зміст професійної культури викладача музичного мистецтва складає єдність трьох взаємопов'язаних компонентів: загальнокультурного (естетичного), педагогічного, фахового, які взаємопроникають і взаємозумовлюють один одного, утворюючи властиву окремій особистості якість» (Ростовський, 2008: 11).

Концепція інтегровано-предметної моделі викладання фортепіано базується на комплексному поліхудожньому підході до вивчення музичних творів, який ґрунтується на певних дидактичних принципах і особливих методичних прийомах, кожен з яких неможливо виокремлювати; вони всі взаємодоповнюються, взаємопроникають, синтезуються, акумулюються в освітньому процесі.

Одним із важливих дидактичних принципів, на який спираються викладачі фортепіано є *принцип системно-комплексного підходу*, який зорієнтований на поєднання аудиторної, самостійної, позааудиторної та професійно-практичної підготовки студентів. Викладачу фортепіано необхідно враховувати, організувати, аналізувати та корегувати увесь потік художньої інформації, що стикається до студента у процесі різних видів освітньої діяльності. Зміст й методи роботи викладача повинні визначатися *принципом доцільності*, чітким розумінням того, до чого треба готувати студента, передбачати характер його майбутньої професійної діяльності.

Важливим у контексті поліхудожнього розвитку на заняттях з фортепіано стає *принцип змістовності та різноманітності*, закладений у програму з фортепіано, який дозволяє викладачеві планувати технічний та художньо-

музичний розвиток студента з урахуванням його індивідуально-психологічних особливостей та інтелектуальних здібностей. У цьому сенсі курс фортепіано має універсальне значення для поліхудожнього розвитку майбутнього фахівця. По-перше, ця дисципліна, на відміну від інших викладається упродовж усього періоду навчання, по-друге: програма з фортепіано створена за жанрово-стильовим принципом, вона охоплює усі основні фортепіанні жанри (поліфонічні твори, твори великої форми, етюди, п'єси) у ній представлені твори як класичної, так і сучасної музики композиторів різних країн. Це надає можливість студентам охопити за період навчання твори практично всіх жанрів та стилів, що безперечно дає широкий простір для формування в них виконавської компетентності та сприяє розвитку їхнього загальної музичної культури.

Методично доцільним є дотримання *принципу індивідуального підходу до студента*, із урахуванням рівня його попередньої виконавської підготовки. Варіативність навчальної програми з фортепіано дозволяє викладачеві обрати для студента той твір, який на той час буде найбільш доцільним для його виконавського та загального музичного розвитку.

Найбільш актуальними у контексті поліхудожнього підходу виявляються принципи мистецької педагогіки, а саме – *принципи внутрішньо-предметної, міждисциплінарної інтеграції та мистецького синтезу*. Реалізація у класі фортепіано цих принципів формує у студентів поліхудожні вміння, розвиває в них поліхудожню свідомість та мислення, пізнавальні інтереси щодо взаємодії з мистецтвом.

Висновки. Із нашого погляду, розробка й упровадження в освітній процес інтегративно-предметної моделі виконавської підготовки майбутніх учителів мистецтва, в основу якої покладено синтез мистецтв, внутрішньо-дисциплінарна та міждисциплінарна інтеграція в усіх видах освітньої діяльності (аудиторна, позааудиторна, самостійна та професійно-практична) сприятиме органічному входженню студентів в майбутню професію. Запропонованою дидактичною моделлю інструментально-виконавської підготовки вирішується

завдання: стимулювання творчої самореалізації, самовдосконалення студентів у процесі відтворення художніх образів фортепіанної музики; оволодіння необхідними навичками роботи над музичними творами завдяки запровадженню поліхудожнього принципу цілісного сприймання творів мистецтва; формування у майбутніх учителів музичного мистецтва потреби до спілкування з творами різних видів мистецтва на основі розширення їхньої поліхудожньої компетентності; активізація музично-образної уяви, пізнавальних інтересів майбутніх фахівців завдяки ознайомленню їх із можливостями різних видів мистецтв у відображенні дійсності; формування мотивації до практичної діяльності з учнями на основі художньо-естетичного циклу за умов поліхудожнього виховання.

Отже, підвищення рівня інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва на засадах поліхудожнього підходу озброює їх цілим комплексом знань, умінь і навичок, що в процесі різних видів освітньої діяльності трансформуються у характеристики більш глибокого категоріального рівня, а саме: відбувається формування широкого спектра професійних компетенцій, у тому числі поліхудожньої. Вироблені майбутніми фахівцями в процесі освітньої діяльності професійні компетенції можуть у подальшому транспонуватися у їхню майбутню професійно-педагогічну діяльність.

Література:

1. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва у початковій школі : посібник для вчителів / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Е. В. Белкіна, О. В. Калініченко, І. В. Руденко. Харків : Веста: Ранок, 2006. 256 с.

2. Нейгауз Г. Г. Об искусстве фортепианной игры. Записки педагога : Изд. 3. Москва : Музыка, 1967. 322 с.

3. Отич О. Педагогіка мистецтва у системі мистецьких субдисциплін педагогіки (порівняльний аналіз концептуальних засад). URL : <http://lib.iitta.gov.ua/706489/1/%D0%9E%D1%82%D0%B8%D1%87%20%D0%9E.pdf> (дата звернення : 23.08.2020).

4. Ростовський О. Музична педагогіка. Навчальні програми, методичні рекомендації та матеріали : навчальний посібник. Ніжин : Видавництво НДУ ім.М. Гоголя, 2008. 191 с.

5. Рудницька О. Педагогіка: загальна та мистецька : навчальний посібник, Тернопіль : Навчальна книга, Богдан, 2005. 360 с.

6. Юсов Б. Взаимосвязь культурогенных факторов в формировании современного художественного мышления учителя образовательной области «Искусство». Москва : Компания Спутник+, 2004. 253 с.

References:

1. Masol, L. (2006) *Metodyka navchannia mystetstva u pochatkovii shkoli [Methods of teaching art in primary school]*. Kharkiv: Vesta: Ranok [in Ukrainian].

2. Neihauz, G. (1967) *Ob iskusstve fortepyannoï ihru. Zapsiki pedahoha [On the art of piano playing. Teacher notes]*. Moskva : Muzyka [in Russian].

3. Otych O. *Pedahohika mystetstva u systemi mystetskykh subdystsyplin pedahohiky [Art pedagogy in the system of art subdisciplines of pedagogy]*. URL : <http://lib.iitta.gov.ua/706489/1/%D0%9E%D1%82%D0%B8%D1%87%20%D0%9E.pdf>

4. Rostovskyi, O. (2008). *Muzychna pedahohika. Navchalni prohramy, metodychni rekomendatsii ta materialy [Music pedagogy. Educational programs, methodical recommendations and materials]* Nizhyn : Vydavnytstvo NDU [in Ukrainian].

5. Rudnytska, O. (2005). *Pedahohika: zahalna ta mystetska [Pedagogy: general and artistic]*. Ternopil : Navchalna knyha [in Ukrainian].

6. Yusov, B. (2004) *Vzaymosviaz kulturohennykh faktorov v formirovaniy sovremennoho khudozhestvennoho myshleniya uchytelia obrazovatelnoi oblasti «Yskusstvo» [The relationship of cultural factors in the formation of modern artistic thinking of the teacher of the educational field «Art»]*. Moskva : Kompanyia Sputnyk+[in Russian].